

“KINO SAN’ATI VA UNING RIVOJLANISHI”

*O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
Farg‘ona mintaqaviy filiali “Musiqali teatr aktyorligi”
2-bosqich talabasi Taslimboyev Azizbek
Ilmiy rahbar: Umidaxon Boltaboyeva*

Anotatsiya: maqolada bizning milliy kino san’atimiz va dunyo kino san’ati haqida juda ham qiziqarli ma’lumotlarga boy voqealar yoritilgan. Kino san’atining rivojlanishi, uning ustuvor tomonlari ham aytib o‘tilgan

Kalit so‘z: kino, studiya, kino fabrika, film, aktyor,

O‘zbek milliy Kino san’ati 20-asrning 20-yillarida vujudga keldi. Birinchi o‘zbek kinooperatori Xudoybergan Devonov o‘zining ilk hujjatli-xronikal filmlarida o‘zbek xalqining hayotini, urf-odatlarini, Xorazmmanzaralarini aks ettirish aytilan 1924-yil rus-buxoro shirkati "Buxkino", 1925-yil Toshkentda "Sharq yuldo‘zi" (1936-yildan "O‘zbekfilm") kino fabrikasining tashkil bo‘lishi o‘zbek Kino san’ati rivojini boshlab berdi. Lekin milliy kadrlarning yetishmasligi natijasida studiyani tashkil etishga urinish va "Buxkino" shirkati qoshida muntazam suratga olishni tashkillashtirish muvaffaqiyatsiz bo‘ldi. Kino ishlashda milliy proza va dramaturgiyadan foydalanishdan bosh tortish, o‘zbek hayotini bilmaydigan rus mutaxassislarining o‘zlari yozgan ssenariylari asosida film yaratishi milliy kino uchun juda katta yo‘qotish bo‘ldi, o‘zoq yillargacha o‘z shakl-shamoyiliga ega bo‘lolmadi, uning "o‘zbek milliy kinosi" sifatida shakllanishiga o‘tib bo‘lmas to‘siq bo‘ldi. Ovozsiz filmlarda berilgan mazmun tomoshabinga ko‘proq Yevropa mutaxassislari nuqtai nazarini ifodaladi, chunki milliy an’analarni bilishdan yiroq mualliflarning asarlari shu ruxda yaratilgan edi. 20-yillar yaratilgan "Soyabon arava" (O. Frelix), "Ravot qashqirlari" (K. Gertel), "Makrli changal" (V. Kozlov), "Chodira" (M. Averbax) kabi filmlar shular jumlasidan. Ovozli kinoning yuzaga kelishi o‘zbek Kino san’atining ham badiiy qiymatini oshirdi. Birinchi o‘zbek ovozli filmi "Qasam" (1937, rej. A. Usolsev-Graf)da milliy aktyorlik madaniyati, o‘zbek hayoti va psixologiyasi mufassal aks etdi, ijtimoiy qarama-qarshiliklar asosiga qurilgan dramaturgiya namoyon bo‘ldi. Chunki barcha bosh rollarni o‘zbek aktyorlari o‘ynagan edi. Lekin baribir asar ovozsiz kino davridagi eski kino madaniyati qoldig‘utridan xoli bo‘lolmagani sababli o‘tmish va bugungi kun o‘rtasida arosatda bo‘lib qoldi. Shu sababli, o‘sha davrda yaratilgan Gro‘ziya, Ozarbayjon filmlari kabi eng yaxshi filmlar darajasiga ko‘tarila olmadi. O‘zbek kinosining muboshiri bo‘lgan "Nasriddin Buxoroda" (1943, rej. Ya. Protazanov) filmi xalq mavzusining haqiqiy imkoniyatlarini ochib berdi, tasviriy vositalar qatorini qanday chiroyli va ifodali qurish mumkinligini ko‘rsatdi, yuqori darajadagi ijro

uslubini o'rgatdi. "Tohir va Zuhra" (1945, rej. N. G'aniyev) filmi xalq ertaklari asosida yaratiladigan filmlar chegarasini "bo'zib" o'tgan holda tarixiy filmlar yaratishga asos soldi, milliy ruhdagi ifodali o'yin imkoniyatlarining naqadar kengligini his etishga imkon berdi. Keyinroq yaratilgan "Alisher Navoiy" (1947, rej. K. Yormatov) filmining yaratilishiga "Tohir va Zuxra" kinosi muhim poydevor bo'lib xizmat qildi. Shuningdek, "Boy ila xizmatchi", "Qutlug' qon" (1953, 1957, rej. L. Fayziyev), "Shohi so'zana" (1954, A. Beknazarov) kabi badiiy asarlar ekranlashtirildi. O'zbek kinosida yoshlarda zamon talablariga yangicha qarash shakllandi, eski qolip va taxminlardan o'zoqlashdilar, dunyoga shoirona nazar tashlash imkoniyatlari namoyon bo'ldi. Shu bilan birga hayot faqat sevish, xursandchilik qilish, qahvaxonalarda raqsga tushish, chiroyli kiyinishdan iborat deb bilgan shaharlik yigit va qizlar uchun tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan filmlar ham o'zbek ekran san'atiga yangi bir sahifa bo'lib kirib keldi. Bu, ayniqsa, rej. E. Eshmuhamedov ijodida ["Nafosat" (1966), "Sevishganlar" (1969) va boshqa] yaqqol ko'zga tashlandi. "Maftuningman" (1958, Y. A'zamov), "Mahallada duv-duv ran", "Sen yetim emassan", "Qalbingda quyosh", "Toshkent — non shahri" (1960, 1962, 1966, 1967, rej. Sh. Abbo-sov), "Sinchalak", "Ulug'bek yuldo'zi", "Natashaxonim" (1961, 1965, 1966, rej. L. Fayziyev), "O'tgan kunlar" (1969, rej. Y. A'zamov) va boshqa filmlar shular jumlasidan. Milliy kino ijodkorlarining tashkiliy va ijodiy ishlar, to'plangan tajribalarni yangicha ko'z bilan ko'rib chiqishi, ekran san'atiga talabchanlikni oshirishi natijasi o'laroq tarixiy-inqilobiy filmlar ("Qora konsulning halokati", rej. K. Yormatov; "Yettinchi o'q", A. Hamroyev va boshqalar) bilan bir qatorda zamonaviy mavzuda ham bir qancha filmlar ishlandi: "Shiddat" (rej. U. Nazarov), "Yoz yomg'iri" (A. Qobulov), "Falokat oyoq ostida" (3. So-bitov), "Sevgi fojiasi" (Sh. Abbosov), "Alangali so'qmoqlar" (Y. A'zamov), "Seni kutamiz, yigit" (R. Botirov), "Achchiq danak", "O'zganing baxti" (Q. Kamolova), "Inson qushlar ortidan boradi" (A. Hamroyev, Dehli xalqaro kinofestivalida "Kumush tovus" mukofotini olgan, 1976), "Chinor ostidagi duel" (M. Abzalov) va boshqa Shuningdek, buyuk allomalar hayoti haqida so'zlovchi "Nodirabegim" (rej. K. Yormatov), "Abu Rayhon Beruniy", "Olovli yo'llar" (Sh. Abbosov) hamda "Zulmatni tark etib..." (Y. A'zamov), "Shum bola" (D. Salimov) va boshqa O'zbek kinosi izlanishlarni kengaytirishga, jamiyatda sodir bo'layotgan ijtimoiy jarayonlarni yanada chuqur va yorqin ifodalovchi kinolentalar yaratishga intildi. Ekran son va sifat jihatdan yana bir pog'ona ko'tarildi, janrlar esa shakl va mazmun jihatdan kuchaydi, ularning xilmaxilligi oshdi, qolipga tushib qolgan odatiy mazmunlardan qochish sezildi. "Alibobo va qirq qaroqchi" (rej. L. Fayziyev, U. Mehra), "Mana o'sha yigit qaytib keldi" (R. Botirov), "Oltin junli qo'y terisi", "Uygonish" (L. Fayziyev), "Bo'ysunmas" (A. Qobulov), "Qiyomat qarz" (U. Nazarov), "Dahoning yoshligi", "Karaxtlik" (E. Eshmuhamedov), "Parol" "Regina mehmonxonasi" (Y. A'zamov), "Armon", "Suyunchi", "Kelinlar qo'zg'oloni",

"Maysaraning ishi" (M. Abzalov), "Orzular og'ushida" (F. Zaynutdinov) va boshqa filmlar estetik sifatini ustunligi va yangi-yangi shakllari bilan ajralib turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abul- Kasimova X., Rojdeniye o'zbekskogo kino, T., 1965; Teshabayev Dj., Puti i poiski, T., 1972; Teshabayev Dj., O'zbekskoye kino: traditsii, novatorstvo, T., 1979; Hasanov B., O'zbek hujjatli kinosi, T., 1972; Abul-Kasimova X..Teshabayev Dj., M irzamuhamedo va M., Kino O'zbekistona, T., 1985. Jo'ra Teshaboyev, Mohina Ashirova.
2. www.ziyo.uz
3. uz.wikipedia.org
4. O'zME - birinchi nashr, Toshkent 2000-y.